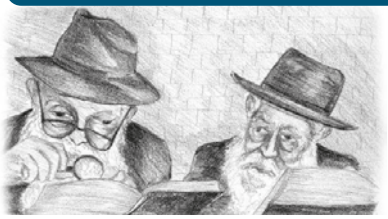
כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת וישלח ■ י"ג כסלו ה'תשפ"ג ■ 07.12.2022 ■ גליון מס' 712

החסידות - גילוי "עצם" התורה

/ הרב יוסף גערליצקי - שליח הרבי מליובאוויטש לתל אביב-יפו ורב מרכז תל אביב

חג הגאולה - י"ט כסלו הוא חג זיכרון נס הצלת תורת החסידות (עם שחרורו ממאסר של אדמו"ר הזקן, רבי שניאור זלמן מליאדי, בעל ה"תניא" והשו"ע, מייסד חסידות חב"ד, בשנת תקנ"ט). אז, לאחר התרחשות הנס, החלה התגלות תורת החסידות במידה נרחבת ומקיפה, ובאופן שכל אחד ואחד יוכל להבין בשכלו (חכמה, בינה ודעת) את פנימיות התורה ונשמתה, כפי שזו מתבטאת בתורת החסידות.

=ידועה השאלה: מדוע דווקא בדורות האחרונים התגלה אור מיוחד במינו זה, ולא בדורות הקודמים?

=ישנם שתי תשובות על כך:

א. התגלות החסידות באה להאיר ולדחות את החושך הכפול והמכופל שהתגבר באופן מיוחד בדורות האחרונים, דורות של "עקבתא דמשיחא" (תקופה שחז"ל חזו וניבאו את החושך והירידה הרוחנית העצומה שבה.)

ב. כשם שלפני כניסת השבת נהוג לטעום ממאכלי השבת (רמז לדבר: "טועמיה - חיים זכו") כך גם בדורות האחרונים שלפני ביאת המשיח, לפני כניסת "יום שכולו שבת", מופיע הארה "טעימה" של פנימיות התורה, שתתגלה בשלימותה על-ידי משיח צדקנו.

אולם, שתי תשובות אלו נראות לכאורה, סותרות זו את זו: מצד אחד מוסבר כי גילוי החסידות מטרתו להילחם נגד התגברות **החושך** ומצד שני - יתרון שמתקרבים אל **הגאולה**.

הסבר הדבר:

החידוש של י"ט כסלו הוא - "יפוצו מעיינותיך חוצה". ביטוי זה מציין כי המעיינות עצמם מופיעים ומתגלים בכל פרט ופרט בתוך ה"חוצה" ולא רק משפיעים עליו מרחוק.

ענין זה מתבטא בכמה מישורים:

א. פנימיות **התורה** ("סתים דאורייתא" - הנסתר שבתורה) מתאחדת עם החלק הנגלה שבתורה ובתוכו ממש.

ב. פנימיות **היהודי** ("סתים דנשמתא" - הנסתר שבנשמה) האמונה ו"קבלת-העול" שלמעלה מן השכל, מתאחדת עם הנגלה שבנשמה, כך שגם בתוך ההיגיון והשכל - חודרת ומורגשת הבחינה שלמעלה מן השכל.

ג. **הצדיקים** ראשי בני ישראל, שהם ה"פנימיות" של כללות עם ישראל (הנמשל ל"קומת אדם שלימה", שה"ראש" שלו הם הצדיקים גדולי ישראל) מתאחדים עם המוני ישראל. (עם הופעת החסידות החלו גדולי ומנהיגי ישראל "לרדת" ולהתאחד אחדות מליאה עם המוני העם בעניינים הרוחניים והגשמיים, עם כל יהודי בכל מצב שהוא נמצא בו, עד כדי "טיפול" בענייניו הגשמיים והושטת סיוע ועידוד בכל התחומים).

ד. ה"פנימיות" **שבעולם**, האור האלוקי שלמעלה מן הטבע, מתגלה בתוך העולם ובמציאותו הרגילה, הניכרת בשכל האנושי.

כל ה"התאחדויות" הללו של "פנימיות" ו"חיצוניות" נעשו על ידי תורת החסידות כפי שהדברים מוסברים בתורת החסידות.

כיצד "מצליחה" החסידות לחבר דברים נפרדים, לכאורה, ששונים זה מזה?

הדבר מתאפשר, ע"י הסגולה של החסידות לגלות את ה"עצם" שבתורה, העצם שבנשמה, והעצם

כל מאמץ בענייני תורה ומצוות, אף שהוא חובה בפני עצמו, מרחיב את הצינורות לקבלת ברכות ה' לכל אחד ואחד מבני המשפחה.
הרבי מלובביץ'.

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

ואני אתנהלה לאשי
בדרכו לארץ ישראל חושש יעקב אבינו משתי סכנות, האחת סכנה...
המשך בעמ' 2

אלון בכות
כשיעקב אבינו מגיע לארץ נחלת אבותיו, אין הוא בא ישירות להוריו...
המשך בעמ' 3

שו"ת חורף
חנוכייה חכמה
המשך בעמ' 4

סיפור לשבת
כיצד מחנכים
אחד מתלמידי 'תלמוד תורה עץ חיים' בירושלים, היה הילד אברהם בהר"ן...
וכשהוא מחליף גדריים איפה הוא שם אותם?
בשורות הבאות נביא סיפור מופלא שסיפר הגאון הגדול רבי משה...
המשך בעמ' 7

שביבים
- "מה אתם תורמים לעולם?"
- הסתלקות פלאית
- אם כל הסגולות
- "פרנסה מן השמים"
- מקור המנהג לקיים לבנות "בת מצוה"

המשך בעמ' 9

חסד של אמת
"קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך" מקשה רבינו,...
המשך בעמ' 13

מפניני בעל "אביר יעקב", הקוה"ט רבי יעקב אבוחצירא זצ"ל
המשך בעמ' 13

שבעם ישראל ובעולם. ההבדל והשוני בין "פנים" ל"חוץ" מתבטל כאשר מופיע העצם של הדבר, שכן ההבחנות וההבדלים בין הדרגות השונות, נובעות מבחינות ודרגות הרחוקות יותר מהעצם. ביחס לעצמותה של הנשמה היהודית. למשל, אין הבדל בין פנימיות לחיצוניות, וכך גם ביחס לעצמותה של התורה וכו'.

עצמותו האמיתי של דבר מתגלה לעינינו רק כאשר אותו הדבר מצליח להופיע במקום שאינו מקומו הטבעי והמתאים לו. לגבי אותן הדרגות שהן מתאימים וטבעיים להתגלות תופעה מסויימת, שם בולטים וניכרים ההבדלים בין פנימיות הדבר לחיצוניותו, אך כאשר אנו רואים התגלות תופעה מסוימת דווקא היכן שאין המקום מתאים לתופעה זו - הרי שהדבר מתאפשר רק על-ידי כך שכאן מתגלית עצמות התופעה ולא ביטוי התופעה החיצוני.

\לכן, למשל, כדי שגם ביהודים "נידחים", שהם בבחינת "חוצה", יתגלו ויראו "מעיינות". הירושה של אבותינו הקדושים, שהיא ה"נקודה" היהודית והאמונה הבסיסית שבכל יהודי, צריכה להתגלות ולהופיע עצמותה של הנשמה היהודית.

עצם ואמיתיות המציאות של כל הנבראים כולם, הוא עצמותו ומהותו כביכול, של הקדוש ברוך הוא, ורק בחינה עצמותית זו מסוגלת להגיע אל הדרגות הנחותות ביותר של "חוצה".

זהו גם הקשר בין שני ההסברים לסיבת הופעת פנימיות התורה בגלוי בדורות האחרונים:

"עצם" פנימיות התורה מתבטא דווקא בזה שהיא מאירה במקום החושך, מקום שאינו "כלי", לכאורה, לגילוי זה. לפיכך, כאשר מגיע הזמן, ערב הגאולה, לטעום מתורתו של משיח, פנימיות התורה, מתבטא הדבר בד בבד בתקופה של שיא הגלות, תקופה של חושך כפול שכן זה עניינה של פנימיות התורה, לחדור ולהאיר את החושך הגדול ביותר באור עצמותה של התורה, כפי שזו מתבטאת בתורת החסידות.

ההוראה והמסקנה שעלינו ללמוד מכך למעשה: עלינו לקבוע עיתים ללימוד תורת החסידות, שהוא תורתו של משיח. ועל-ידי כך נאיר את חושך הגלות שבו אנו שרויים, עד שנזכה לקיום היעוד של "לילה כיום יאיר" עם ההתגלות האלוקית שתהיה בגאולה השלימה בביאת המשיח במהרה בימינו.

(נערך מתוך שיחה של כ"ק הרבי מליובאוויטש)

לזכרו של רבנו הרב משה צבי נריה שנפטר בי"ט כסלו

ואני אתנהלה לאטי

/ הרב יעקב הלוי פילבר

בדרכו לארץ ישראל חושש יעקב אבינו משתי סכנות, האחת סכנה קיומית מיידית "פן יבוא עשו והכני אם על בנים", והשניה סכנה קיומית לטווח רחוק בגיבוש האומה הישראלית, ועם כל אחת מהן הוא מתמודד באופן אחר. עם הסכנה הקיומית המיידית הוא משתמש בשיקולים מציאותיים תוך נקיטת גמישות: "התקין עצמו לשלשה דברים לדורון, לתפלה ולמלחמה. לדורון, להלן [פסוק כא] ותעבור המנחה על פניו. לתפלה [פסוק ט] אלקי אבי אברהם, למלחמה והיה המחנה הנשאר לפליטה" [רש"י - בראשית לב ט]. יתירה מזאת כדי להבטיח את הקיום המיידי של משפחתו הוא מוכן להשתמש אף בדברי חנופה כמו: "כה תאמרון לאדוני לעשו, כה אמר עבדך יעקב . . . ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניך". ואח"כ כשקרב אל עשו כתוב: "וישתחו ארצה שבע פעמים עד גישתו אל אחיו". ולבסוף אף אמר לו: "על כן ראיתי פניך כראות פני אלקים", וכל זאת כדי להבטיח את הקיום המיידי, שלא יבוא עשו ויכהו אם על בנים. אבל כאשר יעקב צריך להבטיח את גיבושו של העם היהודי לקראת היעדים שלפניו, כאן אין יעקב מתפשר, וכאשר עשו מציע לו לכאורה לסיים את הסכסוך באומרו: "נסעה ונלכה ואלכה כנגדך", כלומר בוא נעשה "שלום עכשיו" ונקים "מזרח תיכון חדש", כאן יעקב אינו מתפתה, הוא יודע שהביטחון הפיזי אינו המטרה היחידה של עם ישראל אלא יש לו מטרות לטווח ארוך, ו"עם הנצח אינו פוחד מדרך ארוכה", ועל כן הוא מודיע לעשו שהוא יתנהל בקצב שלו לבדו עם עצמו: "ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני", ואין מקריבים את יעודי העתיד תמורת שקט מדומה לשעה.

ההיסטוריה חוזרת על עצמה, ומעשה אבות סימן לבנים, גם בתקופתנו בשוב עמנו לארץ ישראל הוא נתון בשני מאבקים, מאבק על הקיום המיידי, ולא רק במובן הפיזי, אלא גם במובן היהודי, ומאבק על הדמות היהודית העתידית של עם ישראל. מורי ורבי הרב משה צבי נריה, [שבימים אלו (יט' כסלו) יום פטירתו] בפעילותו למען עם ישראל הלך בדרכו של יעקב אבינו, גם הוא פעל בשני המסלולים: המסלול האחד לתת תשובה מידית לבעיות ההווה של הנוער הדתי, שבימים שלפני הקמת המדינה נסחף בהמוניו אחר הזרם החילוני, ששטף בהווי החיים שלו וברעיונותיו את הצעירים הדתיים, שנתקפו ברגשי נחיתות מול סביבה חילונית מיליטנטית ובוטחת. באותה שעה תלמידים בישיבת "מרכז הרב", כמו מייסד בני עקיבא יחיאל אליאש ועמו הרב נריה לא הרימו ידיים, אלא הלכו לקראת הנוער לארגן אותו במסגרת דתית, ובמסלול הזה הם מצאו לנכון להתפשר ולהתגמש, להסכים אפילו לריקודים משותפים של בנים ובנות, ושאר פעילויות שהיו חיקוי לנעשה בתנועות הנוער החילוניות, וכשבאו על כך בביקורת היה אומר הרב נריה שהוא מעדיף שהצעיר הדתי ילך ל"נוער עובד" עם כיפה, מאשר יצטרף ל"נוער העובד" החילוני וייהפך לחילוני גמור, ועם זאת בה בשעה דאג הרב נריה להפיח בהווי של בני עקיבא רוח יהודית ואמונית, בתכנים ושירים שעיצבו צעיר ציוני עם גאווה דתית.

אבל הרב נריה בפעילותו הציבורית לא דאג רק לבעיות שעה מידיות של הצעיר הדתי, אלא בה בשעה פעל גם לעיצובו לטווח רחוק, וזאת בהקמת הישיבה בכפר הרא"ה, שהתרחבה לרשת גדולה של ישיבות בני עקיבא לבנים ואולפנות לבנות בכל מרחביה של ארץ ישראל. וכאן נהג הרב נריה כיעקב אבינו בשעתו, שלא היה מוכן להתפשר עם רוח השעה, אלא הקפיד להקים מסגרת חינוכית אוטנטית, שתכשיר טיפוס של בן תורה המעורב בחייה הממלכתיים של מדינת ישראל. מאז עברו למעלה מחמישים שנה, ומאז התחוללה מהפיכה תורנית בחברה הישראלית, המקיפה מאות אלפי צעירים וצעירות, הורים וסבים, דורות ישרים יבורכו. המפעל החינוכי הזה לא הוקם ביום אחד, כיעקב אבינו גם הרב נריה התנהל לאיטו, בהרבה סבלנות ואורך רוח, לפעמים בודד גם בביתו הציבורי שלו, אבל המשיך בעקשנות ונחישות, ואת פירות מסירותו אנו רואים כיום לתפארת מדינת ישראל. ההנהגה הכפולה של יעקב אבינו צריכה ללוות אותנו גם כיום, מחד להיאבק על קיומה של "היהדות" בחיי יום יום, כאן מקומם של הפוליטיקאים הנוהגים בגמישות והתפשרות, בדברים שאינם הלכתיים ועקרוניים, לקיים "פעמים שביטולה של תורה זהו יסודה" [מנחות צט ב], אבל בה בשעה יש להיערך במקביל לפעולות לעיצוב העתידי של מדינת היהודים, כאן מקומם של הרבנים, ראשי הישיבות ואנשי רוח, ובמסלול הזה אין מקום לפשרות, וגם אם הדרך רצופה בקשיים יש לנהוג כיעקב אבינו בשעתו שאמר: "ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים עד אשר אבוא אל אדוני שעירה", ועם העשייה כולנו תפילה ותקווה שיתקיים בנו: "ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב".

אלון בכות

/ הרב איתמר הרשקו

לע"נ אמי מורתי רות ב"ר חיים יהודה, הריני כפרת משכבה

כשיעקב אבינו מגיע לארץ נחלת אבותיו, אין הוא בא ישירות להוריו הגרים בבאר שבע. כי אם חונה בתחילה בעיר שכם, ואח"כ עובר ליד בית אל - מקום נדרו אשר נדר, בצאתו מהארץ. ורק לאחר ששם פניו לשוב לעיר אבותיו, הוא מתבשר על מות רבקה אמו[1].

בשורת האבל הזו סימנה את הדבר ממנו חשש יעקב יותר מכל - שמא לא יספיק לשוב לבית הוריו, עם תום ה'ימים אחדים' שנתנה לו אמו[2]. ועלול הדבר לגרום שייענש על כך, כמו שארע עמו לבסוף - בהעלמות יוסף ממנו במשך עשרים ושתיים שנה[3].

ואמנם לא היה נענש יעקב לו היה שב לאמו טרם פטירתה, שכן כך היא אמרה לו כבר בתחילה - "ושלחתי ולקחתיך משם[4]". ולמעשה היו ארבעה תנאים במצוות שליחתו של יעקב לבית לבן, במצוות הוריו - יצחק ורבקה.

התנאי הראשון היה במשך הזמן הדרוש לו לצורך מציאת זיווגו, ועל כך אמרה לו אמו ללכת **לימים אחדים** הם כמה **שנים**. שכן מי יוכל להבטיחו שיתנו לו אשה מיד עם הגיעו לשם. וכך גם אמרו לרבקה עצמה כשנשלחה ליצחק - 'תשב עמנו ימים', דהיינו שנה[5].

התנאי השני ש'תשוב חמת אחיך[6]', כשעשו יפסיק לשטום את יעקב על מעשה חטיפת הברכות.

התנאי השלישי שהכעס של עשיו כלפי יעקב יפסק, ולא יהיה לו 'חרון אף' על כך. עד כדי שישכח מכל העניין, ולא יחשוב עליו כלל.

התנאי הרביעי שרבקה תשלח לקרוא ליעקב משם, שישוב לביתם - כאשר יתמלאו כלל התנאים הקודמים.

וכשמתבוננים בסדר הפרשה, אכן מתמלאים שלושת התנאים הראשונים. כשראשית לכל הם הימים האחדים שעובד יעקב בשתי בנות לבן, שבסופם הוא מבקש לשוב חזרה למקומו. וכדי לוודא שאין עוד 'חמה' וכעס לעשו עליו - הוא שולח מלאכים לקראתו כדי לבדוק זאת. וכשהמלאכים אומרים ליעקב "באנו אל **אחיך** אל עשו[7]" - הוא אמנם מבין שהאחווה שבה להיות ביניהם, אך יחד עם זאת השנאה עדיין קיימת[8]. וכך אמנם התקיים התנאי השני שבו שבה חמת עשו. אך עדיין לא התקיים התנאי השלישי - "עד שוב אף אחיך ממך".

ורק כאשר נפגשים סוף סוף האחים, מודה עשו ליעקב על הברכות והבכורה - "אחי יהי לך אשר לך[9]". ובכך מצליח יעקב לכפר את 'פני עשו', ולהשיב את רוגזו ממנו[10].

וכעת נותר רק **התנאי הרביעי** שכבר לא תלוי ביעקב כלל, והוא שתקרא לו רבקה לשוב למקומו. ולכן יעקב ממשיך ומתעכב עוד שנה וחצי בארץ[11], טרם שובו אל מקום מגורי אביו ואמו.

ואמנם האיחור הזה גרם ל'צרת דינה', שנתפשה בידי שכם בן חמור. עד שהקב"ה אומר ליעקב שעליו למהר ולשוב למקומו, טרם יהיה מאוחר מדי[12]. וכיוון שהרגישה רבקה שימיה ספורים, היא שלחה את דבורה שליוותה אותה עוד מימיה בחרן - שם היא הניקה אותה. כדי שתלך לקרוא ליעקב, ובהשלמת כלל התנאים - לא תבוא עליו כל קללה בדבר, ובדיוק כפי שכבר אמרה לו אמו[13].

אך כשמתה דבורה בדרך מהצער על פטירת רבקה, אזי ידע יעקב שהוא עתיד להיענש על אותם ה'ימים האחדים' - שהפכו כבר ל'ימים רבים'. וכנגד זה בוכה יעקב ומתאבל על יוסף בנו - "ימים רבים[14]".

אבל באמת צדקה האמא ולא באה שום קללה ליעקב מכך, שכן דווקא ירידת יוסף ועזיבתו את בית יעקב בדרך הזו - היא שהביא לידי כך שמיטתו הייתה שלימה כשכל בניו הולכים בדרכו אחריו[16]. ובזה זכה להניח ברכה אל ביתו.

אך ישנה סיבה נוספת שבגינה נענש יעקב למרות כל זאת, והיא שיעקב לא קבר את רבקה ולא הספידה כפי הראוי לה. למרות שהדבר נעשה לכבודה של האמא - שלא יקללו הבריות את הכרס

ממנה יצא עשו[16]. אך כיוון שהיא הייתה גם 'אם **יעקב** ועשו[17]' - היה זה מכבודה, שיעקב בנה יקום וישבח אותה בפי כל. ובזה היה יכול להביא לכדי השבת עשו בתשובה. שכן דינה הייתה מיועדת לעשות זאת, לולי שגם אותה ביקש יעקב להטמין ולהסתיר מעשו[18].

ואמנם כשיעקב טומן את אלהי- הנכר 'תחת **האלה** אשר עם שכם', באה לו '**אלון בכות**' תחת בית- אל. שאמנם יש לשים את הנשים במקום המגן עליהם, אך גם מכבדם. ואם מבקשים להסתיר אותן ולא לספר אודותן, אזי נחסרת בכך הכרת הטוב כלפי האמא - ועל כך נענש יעקב.

והתיקון לכך בא כשלראשונה מאז נמסרו הברכות לידי האדם - מאברהם[19], ודרך יצחק ויעקב. מכריז יעקב באזני בניו את בשורת אחרית הימים, ומודיע להם דרך יוסף בנו - שכל הברכות באו לו מאביו ו**מאמו**. ולכן גברו '**ברכות הורי**[20]' מכל הברכות שהיו עד כה[21], ואת זה מבקש יעקב להנחיל לבניו. ושוב אין הוא מסתיר את קבורת אמו, כשאומר לבניו על עניין מערת המכפלה - "שמה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו[22]".

ואף אני אבקש להזכיר כאן את הברכה אשר ברכתני אמי ע"ה, טרם מותה. כששלחה לי מכתב ברכה לכבוד הוצאת הספר 'ביד-איתמר' על פרשת השבוע[23], שעתיד לצאת לאור לקראת מלאת השנה לפטירתה. ויהיו כל דברי התורה שנכתבו בשנה האחרונה - לעילוי נשמתה ויסבו לה נחת רוח למעלה.

וכך הם דברי ברכתה - " לאיתמר בני היקר, דברי התורה שלך על פרשת השבוע, מוסיפים דעת וחכמה ומביעים את הידע הרב שרכשת בישיבת 'מרכז הרב', בה הנך לומד שנים רבות. הנך מגלה ידע רב במפרשים, ומביע את הרעיונות התורניים בכל פרשה.

אני מאחלת לך שתמשיך לכתוב ולהאדיר תורה, ותעלה מעלה במעלות התורה והיראה עד מאה ועשרים שנה".

1 - ואגדה נתבשר שם באבל שני שהוגד לו על אמו שמתה (ב"ר) אלון בלשון יוני (אבל) אחר - רש"י בראשית לה, ח
2 - **אעבדך שבע שנים** (ב"ר) הם ימים אחדים שאמרה לו אמו וישבת עמו ימים אחדים ותדע שכן הוא שהרי כתיב ויהיו בעיניו כימים אחדים -שם כט, יח
3 - **ימים רבים** כ"ב שנה משפירש ממנו עד שירד יעקב למצרים שנאמר יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' ובן שלשים שנה היה בעמדו לפני פרעה ושבע שני השובע ושנתים הרעב כשבא יעקב למצרים הרי כ"ב שנה כנגד כ"ב שנה שלא קיים יעקב כבוד אב ואם (מגילה יז) כ' שנה שהיה בבית לבן וב' שנה בדרך בשובו מבית לבן שנה וחצי בסכות ושנה חדשים בבית אל וזהו שאמר ללבן זה לי עשרים שנה בביתך לי הן עלי הן וסופי ללקות כנגדן - שם לז, לד
4 - בראשית כז, מה
5 - **ימים** שנה כמו (ויקרא כה) ימים תהיה גאולתו - רש"י שם כד, נה
6 - בראשית כז, מד
7 - שם לב, ז
8 - **באנו אל אחיך אל עשו** שהיית אומר אחי הוא אבל הוא נוהג עמך כעשו הרשע עודנו בשנאתו (ב"ר פ' ע"א) - רש"י, שם
9 - **יהי לך אשר לך** כאן הודה לו על הברכות (ב"ר) - שם לג, ט
10 - **אכפרה פניו** אבטל רוגזו וכן (ישעיהו כח) וכופר בריתכם את מות (שם מז) לא תוכלו כפרה - שם לב, כא
11 - **ויבן לו בית** (מגילה יז) שהה שם י"ח חדש קיץ וחורף וקיץ סכות קיץ בית חורף סכות קיץ - שם לג, יז
12 - **קום עלה** (תנחומא) לפי שאחרת בדרך נענשת ובא לך זאת מבתך - שם לה, א
13 - וַאֲמָרֵת לֵהּ אִמֵּהּ עֲלֵי אִתְאַמַּר בִּנְבוּאָה דְּלָא יֵיתוּן לְוָטָיָא עֲלָךְ בְּרִי - אונקלוס בראשית כז, יג
14 - ויתאבל על בנו ימים רבים - בראשית לז, לד
15 - ד"א על ראש המטה על שהיתה מטתו שלימה ולא היה בה רשע, שהרי יוסף מלך הוא ועוד שנשבה לבין הגוים והרי הוא עומד בצדקו - רש"י שם מז, לא
16 - ולפיכך (ולפי ש) העלימו את יום מותה שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנו עשו אף הכתוב לא פרסמה - שם לה, ח
17 - וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי אחי רבקה אם יעקב ועשו - בראשית כח, ה
18 - **ואת אחד עשר** ילדיו ודינה, היכן היתה. נתנה בתיבה ונעל בפניה, שלא יתן בה עשו עיניו. ולכך נענש יעקב, שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב, ונפלה ביד שכם (ב"ר עו ט) - רש"י שם כז, כג
19 - **והיה ברכה** הברכות נתונות בידך, עד עכשיו היו בידי ברכתי לאדם ונח ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ ב"ר ד"א ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלהי אברהם ואברכך זהו שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך זהו שאומרים אלהי יעקב יכול יהיו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה בך חותמין ולא בהם - שם יב, ב
20 - ברכת אביך גברו על ברכת הורי - בראשית מט, כו
21 - **ברכות אביך** אלה הברכות שברכתיך עצומים הם, ויתחברו עם **ברכות הורי** שברכוני - אבן עזרא, שם
22 - בראשית מט, לא
23 - המהדורה הראשונה יצאה רק כטיוטא לפני שנה בדיוק, וכשהראתי את הספר לאמי ע"ה היא שמחה על כך ובקשה שאשאיר את הספר אצלה כדי שתוכל לראות וללמוד ממנו. ובע"ה בקרוב אשוב ואגיש בפניה את המהדורה החדשה, שתעלה ותמלא את נשמתה בשמחתה של תורה

שו"ת חורף

הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

חנוכייה חכמה

שאלה: כידוע הזמן הכי טוב להדליק בו את נרות החנוכה זה 'משתשקע החמה' (יש אומרים שהכוונה לשקיעת החמה ויש אומרים שהכוונה לצאת הכוכבים) אולם הלכה זו קשה היא לקיום בהרבה מקרים ואפרט כמה מהם -

המקרה הכי מצוי הוא באנשים שנמצאים במקום עבודתם ובצאת הכוכבים זהו ממש אמצע יום העבודה מבחינתם, ומקום העבודה רחוק מביתם, ולכן לקיים את ההלכה להדליק נרות חנוכה בזמן, זה אומר מבחינתם - לעבוד חצי יום במשך שמונה ימים...

הרבה לא מצליחים לעמוד בניסיון הזה ומדליקים את הנרות לאחר שהם חוזרים הביתה ב8 או 9 בערב ואף יותר מאוחר.

משפחה שרוצה לנצל את ימי החנוכה לטיול משפחתי, צריכה לקטוע את הטיול באמצע כדי להספיק להגיע הביתה לזמן הדלקת הנרות, ולכן בהרבה מן המקרים עד שמצליחים סוף סוף להתארגן ולצאת מן הבית ומגיעים אל מקום היעד, כבר צריך להתכונן ולעשות את הדרך חזור..

משפחה שרוצה להגיע למסיבת חנוכה משפחתית בבית של אחד מהדודים והדודות, וזמן המסיבה הוא בזמן ההדלקה, נמצא שצריכים לצאת מביתם קודם זמן הדלקת הנרות, ורק לאחר סיום המסיבה כשיחזרו הביתה בשעת ערב מאוחרת ידליקו את נרות החנוכה.

וכן עוד ועוד מקרים, ותמיד חשבתי לעצמי שאין פתרון להתלבטויות אלו, וצריך להחליט האם הם מחליטים להדר בטיול המשפחתי, או להדר בהלכות זמן הדלקת נרות החנוכה, אולם כעת עלתה מחשבה

במוחי לאור העידן הטכנולוגי בו אנו חיים - בתקופת 'הבית החכם' - על ידי אפליקציה ייעודית, אפשר להפעיל את כל הבית מרחוק, להדליק אורות ולכבות, להדליק את דוד החשמל ולכבות, להרים את התריסים החשמליים ולהורידם, להדליק את התנור ואף את להבת הגז - מדוע שלא נפתח 'חנוכייה חכמה' שיהיה אפשר להדליק אותה ע"י אפליקציה ייעודית, וכך נוכל להמשיך בטיול המשפחתי, ובהגיע זמן ההדלקה, נפעיל את האפליקציה, נברך את הברכות, ונדליק את החנוכייה מרחוק! והעוברים ושבים ברחוב יראו את החנוכייה הדולקת בחלון הבית ותתקיים מצוות פרסום הנס לרבים!

האם אין זה פתרון נפלא? להדליק בזמן ומצד שני להמשיך את הטיול? גם להדר ב'טיול המשפחתי' וגם בהלכות זמן הדלקת הנרות להדליק בזמן הכי ראוי? אפשר אפילו להוסיף אפשרות שיהיה ניתן לראות על המסך את החנוכייה בזמן ההדלקה!

אפילו חשבתי כבר על שם לחנוכייה זו - 'אור ליין' (ובלע"ז 'ORLINE')

מה הרב אומר על פתרון זה? אפשרי מבחינה הלכתית להדליק את הנרות מרחוק?

חשוב לי להדגיש שלא מדובר כאן על נרות חשמל, אלא על אש ממש, עם שמן ופתילות ועל ידי האפליקציה נדליק אש ממש, ולכן אין צורך להיכנס לכל הדיון של הדלקת נרות חנוכה על ידי נרות חשמל.

תשובה: אכן שאלה מעניינת וחדשה הזדמנה לפתחי, ואבוא לברר מה שיש לדון בשאלה חדשה לפי הנראה לעניות דעתי.

ונראה שיש לדון בדבר מצד ב' נידונים -

והוא הנידון העיקרי - האם ניתן לקיים את מצוות הדלקת נרות חנוכה מבלי שהמדליק רואה את הנרות.

האם הדלקת הנרות ע"י לחיצת כפתור חשמלי נחשבת עשייה ופעולה ישירה.

האם המדליק צריך לראות את הנרות

הנה בחנוכייה זו אשר המדליק מדליק את המנורה מרחוק, הרי שאף על פי שהנרות אכן נדלקים, ואף נראת היא לעוברים ושבים[א], מכל מקום המדליק עצמו אינו רואה את הנרות (ולקמן נדון האם ראייה במסך ובצג המכשיר נחשבת 'ראייה') ויש לברר אם חסרון זה מעכב במצוות הדלקת הנרות.

והנה מצאנו שנחלקו הפוסקים לגבי אדם שהוא סומא (עיוור) האם מחויב הוא במצוות הדלקת נרות חנוכה, שהרי קיימא לן להלכה כשיטת חכמים שסומא חייב בכל המצוות, אלא שמצוות התלויות בראיה אינו יכול לקיים (כגון רוב ברכות הראייה של פרק הרואה במסכת ברכות) וממילא יש לדון האם מצוות הדלקת נרות חנוכה תלויה בראיה.

וראשון המדברים בשאלה זו הוא רבי שלמה לוריא[ב] (המהרש"ל) והוא מסיק שהסומא חייב בהדלקת נרות חנוכה שעיקרה של המצווה היא להראות את הנרות לאחרים משום פרסום הנס, ומאחר שהסומא בהדלקתו מראה את הנס לאחרים מקיים בכך מצווה זו ואין מצווה זו תלויה בראיית המדליק עצמו[ג].

ומשמע לכאורה מסתימתו דבריו שממילא יכול גם הסומא לברך את הברכות על הדלקת נרות חנוכה[ד].

אולם רבי יעקב עמדין[ה] (היעב"ץ) לאחר שמביא את דברי המהרש"ל, מהסס בדבריו ומצדד לומר שאין הסומא חייב בהדלקת נרות חנוכה, מאחר שמצווה זו תלויה בראייה כמבואר בגמרא 'הרואה מברך', ולכן מסיק שלא יברך ואף לא יוציא אחרים ידי חובה.

והמשנה ברורה[ו] מביא את דברי היעב"ץ להלכה.

והנה יש לדון רבות בדברי היעב"ץ, שעל אף שאכן מוזכר בגמ' ובהלכה שהרואה נר חנוכה מברך 'שעשה ניסים' (ובלילה הראשון מברך גם שהחיינו) מכל מקום מי יימר לן שיש להסיק מכאן שמצוות הדלקת נר חנוכה תלויה בראייה? ויותר היה נראה לומר שעל אף שהסומא אינו יכול לברך מדין הראייה, מכל מקום כאשר הוא בעצמו מקיים את מצוות ההדלקה אין הוא נזקק כלל לדינא של 'הרואה' ויכול לברך מדין 'המדליק' אשר אינו נסמך כלל על דין 'הרואה'.

וביתר ביאור - הנה התוס' בסוכה דף מ"ו הקשו מדוע תיקנו 'ברכת הרואה' בנר חנוכה מה שלא תיקנו כן בשאר המצוות, ותירצו בתירוצם הראשון 'משום חביבות הנס', ובתירוצם השני תירצו משום שיש בני אדם שאינם יכולים לקיים את המצווה מאחר שאין להם בית, והכוונה היא שמאחר שמצווה זו היא חביבה עד מאוד, תיקנו חכמים למי שלא יכול להדליק בעצמו, להשתתף במצווה זו דרך הראייה, אבל אין זה אומר כלל שמי שמקיים את המצווה בעצמו, צריך הוא לראות את הנרות, ומאחר ועיקר המצווה היא להראות את הנס לאחרים א"כ גם הסומא מקיים מצווה זו בשלמותה, וחייב בה.

אך היעב"ץ כאמור לא הבין כך, ולפי הבנתו מצווה זו תלויה בראייה, ודין המדליק מבוסס על דין 'הרואה', ומי שאינו יכול לראות אינו יכול גם להיות בגדר 'מדליק'.

ונראה שיש לחבר נידון זה למחלוקת הראשונים האם מי שהדליקו עליו בביתו מברך ברכת 'שעשה ניסים' כאשר רואה נרות חנוכה, שלדעת רוב הראשונים אינו מברך וכן פסק השו"ע[ז], אך הרמב"ם[ח] נקט שכן מברך, ובספר 'עמק ברכה'[ט] ביאר בדעת הרמב"ם שברכת 'שעשה ניסים' אינה בכלל 'ברכת המצוות' על מצוות ההדלקה אלא ברכת הודאה לה' ומה שמברכים אותה בשעת ראיית הנר או בשעת ההדלקה הוא משום שאז הוא כעין רואה מקום שנעשו בו ניסים לאבותינו, ולכן על אף שהדליקו עליו בביתו ויצא ידי חובת המצווה מכל מקום כעת כאשר רואה את הנרות יש לו לברך.

אמנם שאר הראשונים למדו ש'ברכת שעשה ניסים' הרי היא בכלל ברכת המצוות על מצוות ההדלקה, ומאחר והדליקו עליו בביתו, אין לו שום צורך לברך ברכה זו לאחר שכבר יוצא ידי חובת המצווה.

והן הן הדברים האמורים לעיל, שלפי הרמב"ם גם כאשר המדליק מברך 'ברכת שעשה ניסים' אין הוא מברך ברכה זו מדין 'ברכת המצוות' אלא מדין 'ברכת ההודאה' על ראיית הנרות, ולפי זה שפיר צדקו דברי היעב"ץ שאין לו לסומא לברך מאחר ואינו רואה (ואף שלפי זה היה נראה לומר שמכל מקום ברכת 'להדליק נר של חנוכה' כן יש לו לסומא לברך, מ"מ הבין היעב"ץ שמי שאינו בכלל ראיית הנרות ואינו יכול לברך ברכת 'שעשה ניסים' ממילא יש לומר שהוא גם לא בכלל המצווה של ההדלקה ולכן גם ברכת 'להדליק נר של חנוכה' אין לו לברך) אולם לפי שאר הראשונים ברכת 'שעשה ניסים' היא על מצוות ההדלקה, ועניין ההדלקה הוא להראות לאחרים, ולכן אין למי שהדליקו עליו בביתו לברך ברכות אלו, ונהי שאם לא היה יוצא ידי חובת המצווה בלילה זה היה יכול לברך ברכת 'שעשה ניסים' אבל זה מדין התקנה המחודשת של 'הרואה' אבל כאשר הוא מקיים את המצווה בעצמו אינו זקוק כלל לדין 'הרואה'- וכן הבין המהרש"ל.

ונראה שבזה יש לתלות גם את מחלוקת הראשונים מתי הוא הזמן הנכון לברך 'ברכת שעשה ניסים' שהנה הרמ"א[י] פסק להלכה שיש לברך את כל הברכות קודם ההדלקה, אבל בבית יוסף סימן תרע"ו מובא דעות בראשונים שבעוד שאת ברכת 'להדליק נר של חנוכה' יש

לברך קודם ההדלקה, את ברכת 'שעשה ניסים' יש לברך קודם הדלקת הנר הנוסף של אותו הלילה שבו נעשה הנס, ונראה שנחלקו האם ברכת 'שעשה ניסים' היא בגדר ברכת המצוות, וממילא יש לברכה קודם ההדלקה, או שהיא בגדר 'ברכת ההודאה' וממילא יש לברכה קודם הנר האחרון שבו ניכר הנס של אותו יום. ועיין עוד בהערה[יא].

ומעתה בנידון דידן מאחר שמי שמדליק מרחוק את הנרות אינו רואה את הנרות ממילא הרי הוא בהדלקה זו כסומא, ומאחר והמשנה ברורה חושש לדברי היעב"ץ המהסס לומר שאין סומא חייב בהדלקת נרות חנוכה[יב], יש לחשוש שגם בנידון דידן אינו מקיים את המצווה[יג].

ואף אם יוסיפו אפשרות לראות את ההדלקה דרך המסך, מכל מקום כבר ידוע מה שכתבו הפוסקים שכל היכא שנצרך דין 'ראיה' כגון בברכות הראייה של פרק הרואה במסכת ברכות, צריכים ראייה מוחשית ואי אפשר לברך כאשר רואים את הים דרך מסך, אף אם זה בשידור ישיר, ומאחר והיעב"ץ נקט שיש במצוות ההדלקה גם דין של ראייה וכלשון הגמ' 'הרואה מברך', אם כן לא יועיל גם בנידון דידן ראיה דרך מסך.

פרסום הנס לעצמו

אמנם לעניות דעתי יש לדון מצד אחר מדוע צריך המדליק לראות את הנרות, דהנה על אף שעיקר מצוות נר חנוכה היא פרסום הנס, מכל מקום צריך בראש ובראשונה לפרסם את הנס לעצמו ורק לאחר מכן לאחרים, שהנה אם כל העניין היה לפרסם את הנס לאחרים היה אפשר לקיים מצווה זו בהידור אם היה הולך לרחובה של עיר ומדליק נרות בכיכר המרכזית של העיר ומפרסם בכך את הנס, והנה ידוע שבהדלקה כזו אין המדליק יוצא ידי חובה, מאחר ואין זה 'ביתו', אלא שחכמים ציוו כל אחד שיפרסם את הנס לעצמו אל תוך ביתו ומשם יפרסם את הנס לעוברים ושבים, אך כאשר המדליק אינו עומד ליד הנרות ואינו מפרסם את הנס לעצמו לא מקיים בכך את המצווה[יד], ואל תתמה לומר היכן מצינו מושג של פרסום הנס כלפי עצמו, שהנה גם לגבי מצוות ד' כוסות של ליל הסדר מבואר בגמ' (פסחים קי"ב) שיש בה עניין של 'פרסום הנס' אף שאין חובה ומצווה כלל לשתות את ד' הכוסות בחלון הפונה לרשות הרבים[טו], וע"כ כדאמרן[טז].

אמנם אי משום הא, שצריך המדליק לראות את הנרות ולא מדין מצוות התלויות בראייה, אלא מדין 'פרסום הנס' בזה יש לצדד ולומר שלעניין זה גם ראייה דרך המסך נחשבת ומועילה, שסוף סוף מתפרסם בזה הנס, וכבר דן בזה הרב צבי רייזמן הי"ו מלוס אנג'לס בספר 'רץ כצבי' מעגלי השנה חלק ב' (סימן ג') בעניין פרסומי ניסא דרך תוכנת הסקייפ (SKYPE) ומצדד לומר שאכן לעניין זה מועילה ראייה בשידור חי דרך מסך, ודבריו מסתברים.

שינוי בצורת קיום המצווה שתיקנו לנו חז"ל

אלא שעדיין יש מקום אתי לטעון ולומר שאע"פ שמתפרסם הנס בצורה כזו מכל מקום כאשר המדליק אינו נמצא סמוך לנרותיו ואינו רואה את הנרות בצורה מוחשית אזי שאע"פ שטעם המצווה מתקיים, מכל מקום זהו כבר שינוי בצורת קיום המצווה שתיקנו לנו חז"ל, שמשום כך אינו מקיים את המצווה גם אם הושג טעמה ורעיונה של המצווה, ועיין ביסוס לדבריי אלו בדברי הגאון הרב אשר וייס שליט"א במה שכתב לעניין מצוות ביקור חולים על ידי הטלפון[יז], ויש להסתפק האם אכן בנד"ד זה נחשב שינוי בצורת קיום המצווה, וצריך עיון.

האם הדלקה על ידי אפליקציה נחשבת מעשה ישיר

ובאשר לנידון ב' הנה כבר דנו רבות האחרונים לגבי הדלקה של נורות חשמל על ידי מתגים ולחצנים בשבת האם זה נחשב מעשה ישיר או לא והסיקו האחרונים שהרי זה נחשב מעשה ישיר, ואם כן ה"ה לנידון דידן אלא שיש לומר שלגבי שבת הסיקו כן לחומרא, אבל לא לקולא לגבי הדלקת נר חנוכה, אבל יותר מסתבר שזה נחשב מעשה ישיר[יח].

מסקנת הדברים

הנה אין אני מתיימר להכריע בשאלה חדשה זו, אלא השתדלתי להעלות את צדדי ההלכה הנוגעים לנידון זה עד כמה שידי יד כהה מגעת, וההכרעה נתונה בזה לפוסקי דורנו, שהרי אם אכן ניתן לקיים את מצוות הדלקת הנרות בצורה זו הרי שיש בזה נפ"מ טובא וכפי שהיטיב לתאר השואל.

א - שאילו לא היו הנרות נראים לא לבני הבית ולא לעוברים ושבים, הרי שחסר בזה עיקר ממצוות נר חנוכה והוא עניין פרסום הנס, עיין מש"כ בזה בסימן ע"ה.
ב - שו"ת מהרש"ל סימן ע"ז.
ג - אמנם אם הסומא מדליק במקום שהוא גר לבדו ואין עמו בני בית וגם אין נרותיו נראים לעוברים ושבים, אה"נ יש לומר שלא מקיים בכך מצוות נרות חנוכה מאחר שאין כאן פירסומי ניסא כלל לא לעצמו ולא לאחרים עיין מש"כ בסימן ע"ה.
ד - שאחר שהסיק שחייב במצווה זו א"כ מדוע שלא יברך כמו בשאר המצוות שהוא חייב בהם, אולם בתחילת דבריו כתב המהרש"ל שאם יש לו אישה בבית היא תדליק עליו ואם הוא אכסנאי ישתתף בפרוטה, ומשמע מזה לכאורה שלא היה ברירא ליה למהרש"ל באופן החלטי שהסומא חייב במצווה זו, וא"כ שמא גם הוא יודה שאין לו לברך וצ"ע.
ה - מור וקציעה סימן תרע"ה.
ו - סי' תרע"ה ס"ק ט'.
ז - סימן תרע"ו סעיף ג'.
ח - הלכות חנוכה פרק ג' הלכה ד' וכפי שלמד בדבריו המגיד משנה.
ט - לרב אריה פומרנצ'יק זצ"ל ערך 'הלל על הנס'.
י - סימן תרע"ו סעיף ב'.
יא - שו"מ כדברים הללו בספר 'הררי קדם' סימן קע"ה עיין שם.
נראה שבזה יש לתלות גם את נידוני האחרונים האם הרואה יכול לברך ברכות אלו גם על נרות שמדליקים בבית הכנסת, או אפי' על נרות שבבית אבל לאחר חצי שעה מזמן ההדלקה (עיין מ"מ לזה בספר פסקי תשובות סימן תרע"ו אות ד') שאם ברכת 'שעשה ניסים' היא 'ברכת הראייה' א"כ על כל ראיית נרות שהודלקו כדי לפרסם את הנס ניתן לברך ברכות אלו שהוא מעין מקום שנעשו ניסים לאבותינו, אבל אם היא ברכת המצוות ממש ומי שלא יכול להדליק בעצמו ולא מדליקים עליו תיקנו לו להשתתף במצווה דרך הראייה א"כ מסתבר שהוא צריך לראות נרות שקיימו בהם את המצווה של 'נר איש וביתו' ובזמן החיוב (שו"מ כדברים האלו בארוכה ובתוספת דברים בספר 'רץ כצבי' במעגלי השנה חלק ב' סימן ה' עיי"ש)
יב - אמנם בשו"ת שבט הלוי חלק ד' סימן ס"ז כותב שסומא המדליק נרות חנוכה יכול לברך 'שעשה ניסים ושהחיינו' אחר שיש לצרף לשיטת המהרש"ל את דברי המאירי למסכת שבת דף כ"ג המובאים בשער הציון סימן תרע"ו אות ג' שניתן לברך ברכות אלו על עצם עיצומו של יום ללא כל קשר להדלקה, ועיין שם עוד שמרבה לפקפק על היעב"ץ, ובספר ילקוט יוסף מועדים הלכות חנוכה (עמ' רכ"ד) הביא מספר נתיבי עם שמנהג ירושלים שהסומא מדליק נרות חנוכה בברכה.
יג - ועיין בספר שמירת שבת כהלכתה פרק מ"ג הערה נ"ג שביאר הגרש"ז בתוך דברי המג"א בסימן רס"ג לגבי סומאת בהדלקת נרות שבת שאפשר שצריך המדליק לראות את נרות החנוכה וזה כדברי היעב"ץ (אמנם המג"א עצמו בהלכות חנוכה סימן תרע"ה העתיק את המהרש"ל שסומא חייב בהדלקת נר חנוכה)
יד - ועיין עוד בספר 'מקור חיים' לבעל החוות יאיר סימן תרע"ב שכתב 'נראה לי שעיקר המצווה היא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם כי הם ג"כ זכר לשמחה שהיו מדליקים אחר הנס כמ"ש והדליקו נרות בחצרות קדשך, ולא סגי שידליק וילך לו אל מקום אחר' וע"ע בשו"ת שב יעקב סימן כ"ב - אך פשטות ההלכה לא כך (שצריך המדליק לשהות חצי שעה ליד הנרות) וגם דברי המקור חיים הם לאלו המדליקים בפנים.
טו - עיין לעיל סימן ע"ה.
טז - אמנם יש להסתפק מה הדין אם המדליק עצמו אכן לא נמצא בבית אך שאר בני ביתו כן נמצאים בבית, האם בעינן פרסום הנס למדליק עצמו, או די בכך שמתקיים פרסום הנס לבני

ביתו הנמצאים בביתו, ויהיה בזה נפ"מ בין מקרה א' למקרה ב' וג' המתוארים בשאלה, ועוד יש לדון באופן כאשר המדליק יגיע לביתו עדיין הנרות יהיו דולקים האם יקיים בכך את המצווה שסו"ס גם המדליק עצמו יראה את הנרות (אמנם לאחר מחצית השעה) אך מכל מקום יהיה בזה הפסק גדול בין זמן הברכות לזמן קיום המצווה.

יז - מנחת אשר לספר בראשית פרשת וירא סימן כ' אות ד'.

יח - וכיו"ב דנו האחרונים לגבי קיום מצוות הדלקת נרות שבת ע"י נורות חשמליים, וע"ע בספר 'רץ כצבי' במעגלי השנה חלק ב' סימן ו' לעניין 'חנוכיית רוב גולדברג', ואף שהפעולה עוברת בהרבה 'תחנות' בדרך, מכל מקום הסברא אומרת שצירוף של פעולות שכך דרך פעולתן והפעלתן, והדבר נעשה מידיית ללחיצה הראשונה, ולמתבונן הפשוט הדבר נראה שהלחיצה הראשונית היא זו שהדליקה באופן ישיר ובלתי אמצעי את החנוכייה שזה נחשב מעשה ישיר ובהרבה מקצועות התורה מבואר שמה שנראה בעין רגילה הוא הקובע. ועיין עוד בשו"ת הר צבי אורח חיים א' סימן קמ"ג לעניין קיום מצוות עשה ע"י גרמא, ובקונטרס השיעור השבועי של הגר"א וייס שליט"א לפרשת ויקהל פקודי תשע"ב.

סיפור לשבת

כיצד[1] מחנכים

/ הרב ישראל בלומנטל

אחד מתלמידי 'תלמוד תורה עץ חיים' בירושלים, היה הילד אברהם בהר"ן, לימים מחנך דגול ובעל שם. את הצלחתו בחינוך תלה במשגיח של הת"ת, הלא הוא הצדיק הירושלמי רבי אריה לוין זצ"ל. וכך סיפר:

בהיותו ילד, התייתם מאביו. את ארוחת הצהריים היה אוכל בחדר האוכל של 'עץ חיים'. בראש חודש נהוג היה לחלק לתלמידים פודינג שוקולד. אברהם התלהב מאוד מהפודינג, שהיה מצרך יקר ונדיר באותם הימים, ובמיוחד לילד עני כמוהו. על כן, פעם אחת כשסיים לאכול את מנתו, נעמד שוב בתור כדי לקבל מנה נוספת. המחלק הבחין בכך וסטר לו על פניו.

תגובת הילד על העלבון הצורב והפומבי היתה נועזת – מתוך סערת רגשות וחוסר מחשבה הוא בעט בחוזקה בשולחן והפיל את סיר הפודינג על הרצפה, עם כל תכולתו שנשפכה אנה ואנה...

לאחר מעשה התחרט מאוד ומחשבות אימה רצדו במוחו על העונש הקשה שיקבל. הוא חשש שיסולק מהתלמוד תורה עולמית. מרוב פחד, לא הצליח להירדם באותו לילה...

למחרת ניגש אליו רבי אריה לוין ושאל: האם נכון שכך עשית אמש?

כן, השיב הילד בבושת פנים.

ומדוע? שאל רבי אריה.

הילד השיב שמאוד רצה מנה נוספת מרוב חיבתו לפודינג שוקולד, ולכן נעמד שוב בתור.

חזר רבי אריה ושאל בקול נוקב: האם תעשה כך שוב?

לא! לעולם לא! הבטיח הילד נחרצות.

כשהרגיש רבי אריה שהילד הבין את חומרת מעשהו, הושיב אותו לצידו ואמר לו בחמימות ובטון אבהי: אתה יודע, גם אני מאוד אוהב פודינג שוקולד...

הוא קם ממקומו והוציא מהארון... שתי מנות פודינג שוקולד, אחת העניק לילד ואת השנייה לעצמו, וכך ישבו הרב ותלמידו ואכלו יחד פודינג.

מחווה זו, סיפר לימים הרב בהר"ן, האירה ממש את חיי. מאז גמלה בליבי החלטה שגם אני אעסוק בחינוך. ראיתי כיצד מחנך טוב יכול לשנות חיים של תלמיד. (דרך אבות)

***

יום ראשון אחד הגיעו כבכל יום שני תלמידים-אחים לת"ת שארית ישראל בפתח תקוה , וספרו כבדרך אגב לחבריהם, כי בשבת לאחר קידוש, הם נסעו עם אביהם לתל אביב כדי לשחות בים ולהשתזף. עד מהרה הגיעה הידיעה לחברי ועד ההורים אשר הזדעזעו מחילול השבת והחליטו לסלק לאלתר את שני האחים מהת"ת .

הסופר רבי משה שיינפלד זצ"ל שהיה מעורה במתרחש, התאמץ ואף הצליח להשעות את ביצוע גזר הדין החמור, עד שילך להיוועץ במרן החזון איש כדת מה לעשות באותם שני אחים.

החזון איש שמע את הסיפור, השפיל את עיניו והרהר דומם במשך כחמש דקות רצופות. "היה זה מחזה נדיר ויוצא דופן" אמר לימים רבי משה שיינפלד, "דרכו של החזון איש היתה לחרוץ דברים ולהכריע מיידית בלא להשתהות".

לאחר חמש דקות ניעור החזון איש משרעפיו, הרים עיניו אמר: חיפשתי והפכתי בכל התורה כולה ובחנתי בפרוטרוט את כל צורות הענישה למחלל שבת, ולא מצאתי שאסור ללמד תורה לבניו...

(בנין נפש האדם)

המשך בעמוד הבא...

וכשהוא מחליף גרביים איפה הוא שם אותם?

בשורות הבאות נביא סיפור מופלא שסיפר הגאון הגדול רבי משה מרדכי שולזינגר זצ"ל בשיחה שקיים עם בחורים, ובה ביקש לחזק אותם בעניין של הנהגות טובות וישרות בבין אדם לחברו. השיחה נמסרה בי"ד אב תש"ס, וכדרכו בקודש, תיבל אותה הגרמ"מ שולזינגר במתק לשונו בשלל סיפורים ואמרות טהורות שהתנוססו בצידה. אנו מביאים את הדברים תוך שינויי עריכה מסוימים, אבל נשתדל לשמור במידת האפשר על סגנונו המיוחד של הגרמ"מ זצ"ל.

יש נושא מסוים, שלא כל כך מדברים עליו, אבל לדעתי טוב לדבר על זה וצריכים לדבר על זה. כל בני הישיבות מכירים את הגאון האהוב רבי שמואל רוזובסקי. הוא היה ידוע כגאון גדול, אבל הוא היה גם בעל מידות טובות באופן מיוחד. לדעתי זה הא בהא תליא. בגלל שהיו לו מידות טובות, זכה לכזאת הרבצת תורה בהיקף שכזה.

פעם בא יהודי לרבי שמואל, ובפיו בקשה. מאחר ומציעים לבתו שידוך עם בחור מישיבת פוניבז', הוא מבקש מרבי שמואל שישיב לו על השאלות, כי הוא רוצה לברר על הבחור בצורה רצינית. אמר לו רבי שמואל, בבקשה, תשאל מה שאתה רוצה. התחיל אבי הנערה לשאול: כמה שעות ביום לומד הבחור הזה? איך ההבנה שלו בלימוד? האם הוא מתערב ושואל שאלות באמצע השיעור? השאלות האלו מלמדות על כך שהוא מבין את הסוגיא בצורה בריאה ומעמיקה? כשראש הישיבה משיב לו על השאלות, הוא מבין מה מסבירים לו או שהוא קשה הבנה חלילה?

אני לא הייתי נוכח שם, אבל סיפר לי מי שהיה שם, שאותו יהודי שאל 17 שאלות!!!

שאלתי את אותו אחד, אתה ספרת את השאלות שאתה אומר לי כמספר מדויק? הוא אמר לי שהוא לא ספר, אבל זה היה בין 15 ל-19 שאלות.

ברוך ה', האבא הזה כבר יודע את הדרגה של הבחור המדובר בלימוד, והוא מאוד מרוצה מהדו"ח שקיבל. אחרי שבא על סיפוקו וקיבל את התשובות שרצה לשמוע, הוא אומר "יישר כוח" לראש הישיבה, "יישר כוח גדול", ופונה ללכת. אמר לו רבי שמואל, "יקירי" זה היה הביטוי שלו, "יקירי, חכה רגע!!! עד עכשיו אתה שאלת אותי, עכשיו יש לי זכות לשאול אותך כמה שאלות...".

אומר רבי שמואל לאבי המדוברת:

"אתה שאלת אותי בשבע חקירות ודרישות, עכשיו אני רוצה לשאול אותך בחזרה. עבור מה אתה מברר על הבחור? כי אתה מחפש שידוך לבתך....תגיד לי, זאת הבעיה היחידה שיש לבת שלך? לבדוק כמה שעות הבחור לומד, איזו דרך יש לו בלימוד, אם הוא מבין את התשובות של ראש הישיבה... זה מה שחשוב בשביל האושר שלה בחיים? אתה אולי אדם צעיר, אז כדאי שתלמד.

למה אתה לא שואל אותי בנושאים שיותר חשוב לבת שלך לדעת?

למשל, כמה פעמים בשבוע הבחור הזה מצחצח שיניים?...

למה אתה לא שואל אותי איך הבחור הזה מתנהג בחדר עם השותפים שלו בפנימייה? כשהוא בא בלילה והם ישנים, הוא דופק ומעיר אותם או שלפני שהוא נכנס לחדר הוא חולץ את הנעליים ומחזיק אותם בידיו כדי לפסוע בעדינות ולא להעיר חלילה אף אחד?

כמה פעמים בשבוע, תסלח לי ידידי, כמה פעמים בשבוע הוא מחליף גרביים?... הוא לא גר בג'ונגל, הוא לא חי על אי בודד. מטבע הדברים פעם ביום או יומיים צריכים להחליף גרביים, אז הבחור הזה, כמה פעמים הוא מחליף? וכשהוא מחליף גרביים... איפה הוא שם אותם??? ואיך הוא מתנהג בחדר אוכל? אין אצלנו שולחן לכל אחד, בדרך כלל יושבים שישה בחורים בשולחן אולי יותר.האם הוא מגיע ראשון, נוטל ידיים מהר מהר, ותופס את המנות הכי טובות כשהוא משאיר לאחרים את מה שנשאר אחרי שהוא לקח כפי רצונו, ואם יש משהו מיותר הוא חוטף את זה לעצמו, או שהוא נותן את זה למישהו אחר? האם יש לו לב טוב, או לב בינוני??? ואולי יש לו לב רע חלילה? כשצריכים לעשות משהו, ומישהו צריך ללכת לאיזו שליחות,

לבצע איזה תפקיד, האם הוא הראשון שצועק 'הנני', או שהוא בסוף האחרון שמתנדב לעשות משהו למען הזולת? אולי רק כשמחלקים גלידה הוא הראשון, אבל כשצריכים לעשות משהו הוא שוכח את הזריזות שלו... הבת שלך לא יהיה לה אתו משא ומתן בלימוד, היא לא תצטרך לפלפל אתו בהבנה של 'קצות החושן' אם המהלך הוא כמו שאומר ר' ברוך בער, או כמו שאומר ר' נפתלי...אבל אם יש לו מידות רעות, היא יום יום תסבול ממנו...

בחדר האוכל בישיבה יש עובדים, טבחים, טבחיות. לפעמים אלו אנשים שבורי לב, אלמנות מסכנות, אנשים שבורים. הם עומדים שעות ועורכים כל יום חתונה, שלוש פעמים ביום. יש בישיבה 600 או 700 בחורים, צריכים להכין לפני כל ארוחה מאות מנות! למה אתה לא שואל אותי, אם שמתי לב כשהוא נכנס לחדר האוכל אולי הוא מריח את המנה ופוסק בקול: "אין

המשך בעמוד הבא...

מה לאכול היום... אני הולך לקיוסק שם יש בורקס, ושתיה 'קריסטל' ואולי גם פלאפל...".

אולי הבחור שקוע בחובות וקונה בקיוסק בהקפה, כשהוא מחכה שאתה תשלם, שאחרי החתונה שלו השוער ישלם את החובות שלו... הרי הבת שלך תיפגש עם התגובות שלו יום יום. ה'לורד' יבוא הביתה בשתיים ורבע וירצה ארוחה. המנה הזאת שמונחת על הצלחת שלו, כמה יגיעה השקיעו בזה... לקנות את המצרכים, לקלף, לחתוך ולבשל ולעמוד על המשמר שלא יישרף, עד של'לורד' - הנסיך הזה, מגישים את האוכל, והוא אחרי שניה אחת שהסתכל על האוכל הוא אומר זה לא טעים היום... יכאב לה מאוד הלב לבת שלה. מה אתה חושב? אולי היא תגיד אין דבר, הוא באמת לא בנאדם, הבעל שלי, אבל יש לו שני מהלכים להבין את ה'קצות החושן' הוא יודע שר' ברוך בער אומר כך ור' נפתלי אומר כך... אולי זה מה שיעודד אותה...זה לא יעודד אותה ולא ינחם אותה! זה יעורר את חמתה עוד יותר. מילא אדם שלא קשור לתורה מתנהג כך, נו, לאנשים כאלו זה מתאים. אבל הוא כן לומד, ובכל זאת מתנהג כמו .... זה כואב הרבה יותר!".

שביבים / שאול שיף

"מה אתם תורמים לעולם?"

עם סיום מלחמת העולם השנייה, היה מצבם של הפליטים היהודים בכי רע. כולם רצו להיבנות מחדש, לאחר חורבן ושבר כה גדולים, אולם העניות היתה גדולה ביותר. מי שיכול היה לסייע לפליטים היהודים היה הג'וינט. הארגון היהודי ההומניטרי להצליח לרכז אליו תרומות רבות מעשירי ארצות הברית, אשר שמע הזוועות שהתחוללו ביהודי אירופה נגע לליבם. דא עקא, ארגון זה נשלט על ידי אנשים רחוקים מתורה ומצוות, ואלו עשו בכספים כפי נטיית לבם. באותם ימים הגיעה ישיבת מיר למצוקה כספית קשה שסיכנה את המשך קיום הישיבה. אחד מראשיה גמר בליבו לפנות לבקש עזרה מיו"ר הג'וינט. מי ששמע על כך ניסה להניאו מכך; 'חבל על הזמן היקר, אין שום סיכוי שיו"ר הארגון, שהוא שונא דת ידוע, ירצה לתרום לישיבה'. אך לראש הישיבה כבר לא היה מה להפסיד. בישיבה לא היה אוכל לבחורים, וכך לא שייך להמשיך. "אני עושה את ההשתדלות שלי", אמר, "והקב"ה יעשה את שלו". הוא עמד לפני היו"ר וביקש כסף עבור הישיבה ועבור התלמידים, שברובם הגדול היו פליטי מלחמה חסרי כל. כמענה לבקשה, אמר לו היו"ר: "אני עוזר לרופאים, לעורכי דין,

לאנשים שבאופן כללי תורמים לחברה... אתם, מה אתם תורמים לעולם? שום דבר. כל היום יושבים ולומדים..." - "אנחנו לא תורמים כלום?!" החזיר ראש הישיבה בשאלה. הוא הפשיל את שרוולו, הראה לו את המספר החקוק על זרועו והמשיך: "הייתי במחנה עבודה של הנאצים, יימח שמם. המפקדים כולם היו רשעים, אבל היה אחד רשע יותר מכולם. הוא התעלל בנו, וגם כשנתן את פרוסת הלחם היבשה שלנו, עשה זאת תמיד בסדיסטיות. לפעמים היה זורק את הפרוסות לרצפה ויורק עליהן, לפני שהורשינו לגעת בהן. לפעמים היה מכריח אותנו להתכופף ולשכב על הרצפה כדי לקחת אותן, ואז דורך על גבינו. תמיד היה האוכל כרוך בהשפלה. לאותו נאצי רשע היה עוזר יהודי. שמו היה 'איון המומר', והוא מסר נפשו לשטן. הוא היה ה'שטינקער', המלשין, ובכל פעם שהביא מידע על אחד היהודים בצריף, זכה לקבל שתי פרוסות לחם במקום האחת שכולנו קיבלנו, ומלבד זאת ניצל מן ההשפלות הכרוכות בקבלת פרוסות הלחם. באחד הימים עלה בדעתו של הנאצי רעיון סדיסטי חדש לגבי האוכל שלנו: באותם ימים עבדנו קשה במעלה מדרון תלול. הטיפוס היה קשה ביותר, כולנו היינו חלשים, עור ועצמות ממש, ובאפיסת כוחות עשינו את הדרך הלוך ושוב. ואז הכריז הנאצי כי היום הוא יעמד בראש ההר ויזרוק את פרוסות הלחם למטה. הבטנו למטה ועינינו חשכו: איך נוכל לעשות זאת? הבטתי לעבר יהודי זקן שהיה אתנו. הוא היה חלש הרבה יותר מאתנו, הבחורים הצעירים. ידעתי בוודאות כי לא יהיה לו כוח לטפס. החלטתי לקחת גם עבורו פרוסת לחם, אולם חששתי שמא לא יעמוד לו כוחו לחכות עד שאחזור. נראה היה לי כי אם לא יאכל מיד, הוא עלול למות. פתאום הבחנתי כי בידיו של איון המומר היו שתי פרוסות לחם. הוא, כאמור, קיבל יחס מועדף. אזרתי עוז ונגשתי אליו, הצבעתי לעבר היהודי הזקן, שנראה נוטה למות, ובקשתי: 'האם תוכל לתת לו פרוסת לחם אחת מן השתיים שיש לך? אני יורד כעת להביא פרוסות לחם, ואביא גם את הפרוסה של היהודי הזה. בעוד זמן מה תקבל את הפרוסה השנייה בחזרה, רק שבינתיים אני חושש שהוא עומד למות'.

איון הביט לכווני ואמר: 'היהודי הזקן הזה בין כה וכה לא ייצא מכאן חי, ואם כן, בשביל מה שימשיך עוד להתייסר? שימות היום ויגמור את הספור', אמר איון וסרב לתת את פרוסת הלחם השניה שלו. הבנתי כי ממנו לא תבוא הישועה, וירדתי למטה להביא את הלחם. כשחזרתי עם ה'שלל' בידי התברר לי כי הגעתי מאוחר מדי עבור אותו זקן... הוא לא החזיק מעמד ובאותו יום נפטר". ראש הישיבה השתתק, נשא עיניו לעבר היו"ר שהקשיב לו בריכוז, והמשיך: "שאלת קודם במה מועילים בחורי ישיבה לעולם? הרי לך התשובה. אנחנו, בחורי הישיבה דאגנו לאותו זקן, המשכנו להיות בני אדם גם תחת התנאים האיומים במחנה. איון המומר הוא דוגמא ליהודי שהתנתק מתורה. יהודי שרואה מולו איש זקן גווע מרעב, ואינו

מסוגל להיפרד לכמה דקות מפרוסת הלחם השנייה שלו למענו". הוא סיים את דבריו, שהותירו רושם עז, ויצא מהמקום. כעבור ימים אחדים שמע ראש הישיבה דפיקות בדלת ביתו. כשניגש לפתוח, נדהם לגלות מאחורי הדלת את יו"ר ארגון הג'וינט. "דע לך", אמר לו היו"ר, "שמאז שדיברת אתי, איני מצליח לישון. היודע אתה מדוע? מפני שאני הוא 'איוון המומר'..." הוא הפשיל את שרוולו והראה לו את המספר החקוק על ידו. "הדברים שאמרת לי נכנסו בי כארס של עכנאי. ייסרתי את עצמי על שלא דאגתי לאחי, עצמי ובשרי, ומה שעניין אותי בימים הללו היה רק לשרוד ולחיות. זכרתי אתכם היטב, בחורי הישיבה, לא פעם ראיתי את דאגתכם לזקן ההוא, ואת האכפתיות שלכם לשאר היהודים... באתי לכאן להודיע לך שאני רוצה לסייע לכם". תוך זמן קצר הועבר מארגון הג'וינט סכום עצום שהספיק לאוכל ולבגדים עבור כל בחורי הישיבה...

(שש באמרתך)

■ הסתלקות פלאית

{הגה"צ רבי אברהם אהרן זוננפלד בנו הגדול של מרן רבי יוסף חיים זוננפלד זי"ע, נולד בירושלים ביום ו' לחודש כסלו תרל"ח, וכבר מילדותו ניכרו בו כישרונותיו הגאוניים. ונישא ביום ו' לחודש כסלו תרנ"ה למרת חיה רבקה בת הגה"צ רבי בן ציון וועבער בנו של הגה"צ אבד"ק מאדא.

היה איש האשכולות תלמיד חכם עצום ובעל עט סופר מהיר, כבר בהיותו בן 91 שנה ערך את הירחון "אור תורה", מאסף תורני בו השתתפו גדולי ירושלים ואף רבנים מחו"ל. אביו הגרי"ח התבטא על הירחון "חוברת הקודש", ובו רואים רב גובריה בתורה כאחד הגדולים. הירחון יצא לאור עד שנת תרס"ג.

פעל רבות למען הישוב בירושלים בשליחות אביו, ייסד את חברת תומכי תורה לתמוך בתלמידי חכמים אשר השעה דחוקה להם, כן נמנה בין מייסדי "בית יתומים בלומנטל", וחברת "קהילת יעקב" לבנין בתים עבור אנשי ירושלים. הקים את חברת "חדוות ישראל" להוצאת ספרים תורניים, ערך וסידר את שו"ת מהרי"ל דיסקין. כן ייסד וניהל בית תבשיל לעניים. נפטר בדמי ימיו ביום הולדתו ו' כסלו תרע"ב בהיות בן 34 ונטמן בהר הזיתים.}

בסוף ימיו חלה רבינו הגרא"א ונסע לוינה ולקהיר להתרפאות, אך לא עלתה לו ארוכה, ובשכבו חולה סמוך לפטירתו בקהיר שלח מכתב, ובו מתעניין ומדריך בענייני בית התבשיל. חזר לירושלים, ובלילה לפני פטירתו בבית החולים שערי צדק, היה במצב של כמעט גסיסה, וכבר הגיעו אנשי החברא קדישא, אמר להם שעדיין לא הגיע זמנו ושלחם. למחרת בבוקר הלכו בנותיו להתפלל עליו בכותל המערבי, ובחזירתן נפרד מכל אחת לחוד ובירכן, ביקש שיוציאו אותו למרפסת כי רוצה לראות עוד פעם את העולם, ואמר "מלכותך מלכות כל העולמים וממשלתך בכל דור ודור", וקרא קריאת שמע ועצם את עיניו. נפטר בדמי ימיו ביום הולדתו ו' כסלו תרע"ב בהיות בן 34 ונטמן בהר הזיתים.

אביו הגרי"ח בהספידו עליו אמר: הקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים. בששה לחודש כסלו נולדת, בששה לחודש כסלו נשאת אישה, ובששה לחודש כסלו הלכת לבית עולמך, 'טוב' שנה היית בחור ו'טוב' שנה אברך, על מצבתו שנוסח ע"י אביו נחרט בין השאר: "...יר"ש במצוותיו חפץ מאד, יגע ועמל בהרבה דברים שבקדושה, המסובל ביסורים...".

[עוד יש לציין דבר נפלא, בשעת הקבורה היה צריך לעלות בהר, ואמרו למרן הגרי"ח אולי יעמוד מלמטה ויספידו שקשה מאוד לעלות והוא כבר זקן, התבטא מרן הגרי"ח זי"ע: בקרבן הדין שצריך להיות עומד על גביו, וכי אקריב קרבן לה' ולא אעמוד על גביו (מפי הרה"ח ר"י שיינברגר ששמע מפי זקנתו מרת מרים רחל שיינברגר ע"ה בת הגרא"א זצ"ל).

מי היו חשמונאי ובניו

כתב הגה"צ רבי אברהם אהרן זוננפלד [ירושלים ד' דחנוכה שנת תר"ס]:

במגילה דף יא ע"א איתא בימי יוונים, שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו, ומתתיהו כהן גדול לכלותם וכו'.

וקשה לי בדבר הגמרא, הא הנס היה על ידי מתתיהו ובניו, וכן נמי אמרינן בתפילת על הניסים בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, וא"כ מה הפירוש בגמרא חשמונאי ובניו, ומתתיהו. ואינו מובן מי זה חשמונאי ובניו. והנה חיפשתי בסדר הדורות ואין אני מוצא לשם בפני עצמו של חשמונאי, והבית יוסף בסימן תרפ"ב כתב בשם הארחות חיים דיוחנן הוא חשמונאי ומקורו מהיוסיפון, ויש אומרים חשמונאי הוא דרך גדולה כמו יֵאֲתָיו חַשְׁמַנִּים (תהלים סח, לב) ע"כ.

וקשה לפי שני הפירושים דאם נאמר דיוחנן הוא חשמונאי א"כ מתתיהו נכלל בכלל חשמונאי ובניו דהרי מתתיהו הוא בנו של יוחנן וא"כ למה כפל הגמרא חשמונאי ובניו ומתתיהו. ואם נאמר כפירוש השני של הבית יוסף דחשמונאי הוא לשון גדולה א"כ אין זה שם של אדם ומה שייך לומר חשמונאי ובניו. וזוכר אני שראיתי באיזה ספר (ראה המאירי בהקדמה לפירושו למסכת אבות שחשמונאי הוא מתתיהו) לפרש על הא דמתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, שקאי חשמונאי על מתתיהו, אשר ממנו נפתח מלכות בית חשמונאי, וזה דלא כמו שכתב הב"י בשם היוסיפון, דחשמונאי קאי על יוחנן.

ולפי זה קשה יותר, דאם חשמונאי הכוונה על מתתיהו, וא"כ למה איתא בגמרא כפל לשון, חשמונאי ובניו, ומתתיהו ומשמע, דתרי אנשים הם וצ"ע.

(קובץ אוצרות ירושלים - פרושים גל' י)

■ אם כל הסגולות

ביום י"ט מר חשוון תשפ"ג - משתף ר' שמואל הי"ו, קורא מארה"ב ששלח את הסיפור במטרה לנצל את הבמה כדי להודות לקב"ה ברבים - יצא בני הבה"ח פנחס מבורו פארק לישיבתו בעיר מונסי, שם הוא שוהה במשך השבוע. כשהגיע לישיבה, שם לב כי התפילין שלו אינם. הוא חשב שכנראה השאירם בבהכנ"ס בבורו פארק, שם הוא מתפלל ביום ראשון טרם נסיעתו למונסי.

הלכתי לחפש בבהכנ"ס הנ"ל. פרסמתי בכמה מקומות אך העליתי חרס בידי. בסוף אותו שבוע, לאחר שהתייאשנו מהחיפושים, נסעתי ברכבי עם ב"ב והקשבנו לשיעור שנמסר ע"י יהודי בשם ר' ארי ברקוביץ שליט"א, אשר משתף את המאזינים בסגולה עצומה אשר עוזרת פלאים בכל מצב, גם כשנראה כי השערים נעולים: "בואו שעריו בתודה". ר' אורי מפליג שם במעלת ההודאה להקב"ה בכל

מצב, ובפרט כאשר יהודי מוסיף הבטחה להודות על החסדים שיעשו עמו ולפרסמם בשער בת רבים. זהו מפתח קסם המסייע לפתוח שערי ברכה וישועה בכל מצב. פשוט לומר בכל לב: "מזמור לתודה". הוא מביא בשם צדיקים אודות שרה אמנו: בת ק' כבת כ' - שכשם שהאדם פונה לקב"ה שיושיעו בעת צרה ואומר מזמור כ' בתהלים: "יענך השם ביום צרה", כך עליו ביתר שאת לומר מזמור ק' בתהילים: "מזמור לתודה".

הוא מביא מהרבי מלובלין זיע"א: "אנא ה'" מוזכר בהלל ארבע פעמים לעומת "הודו לה'" שמוזכר שם שש פעמים, היחס המתבקש: 60 אחוזי הודאה לעומת 04 אחוזי בקשה ותפילה. וכך מביא רבנו הזרע שמשון (פר' בשלח): "הודו לה כי טוב - הודו לה' בעת שנותן לכם הטוב, או אז 'כי לעולם חסדו' - כי בזה יתמיד לכם לעולם הטוב והחסד".

ר' ארי מעודד להרבות בהודאה להקב"ה ובאמירת "מזמור לתודה" על הטובה וגם על מה שנראה כעת כהיפך, ח"ו. הוא העיד כי יום קודם לכן שמע אישית מיהודי שזכה כעת בגיל ארבעים, לחבוק בן זכר לאחר שבע עשרה שנות המתנה. אותו אבא טרי סיפר לר' אורי בהתרגשות כי לפני תקופה היו שוב אצל רופא בכיר ומדופלם שהציע להם להשלים עם המציאות הכואבת: "לכם לא יהיה ילד משלכם". הם כמעט והתייאשו. באותה עת הם פגשו יהודי שזכה להיפקד בזש"ק לאחר שמונה שנות ציפייה. בתמיהה שאלו אותו מה ה"סוד" שלו: "הרי אין סגולה שלא עשינו, קברי צדיקים שלא פקדנו, תפילה שלא התפללנו, ועדיין שערי שמים נעולים עבורנו! איך הצלחתם אתם, לפתוח את שערי השמים הנעולים?"

הלה גילה להם מהו המפתח שפותח את השערים. הוא לקח תהילים ופתח אותו במזמור ק': "מזמור לתודה ... בואו שעריו בתודה". כוח התודה! להודות לקב"ה על כל מצב מתוך הכרה פנימית שזהו טוב עבורי. זה מפתח הקסם לפתיחת שערים, גם כשהם חלילה נעולים. האב המאושר סיפר להם כי הוא ורעייתו קיבלו ממישהו עצה שכל אחד מהם יאמר כל יום י"ג פעמים "מזמור לתודה" - וזכו ונפקדו לתקופת השנה. היהודי בן הארבעים ורעייתו החליטו אפוא גם הם להשתמש במפתח העצום הזה. הם החליטו לשנות כיון ולהודות לבורא יתברך, באמרם מידי יום י"ג פעמים "מזמור לתודה" ולאחר עשרה חודשי הודאה הם נפקדו נגד כל התחזיות בבן זכר בריא לאוי"ט.

את הסיפורים הללו ועוד, בתיבול אמרות חז"ל לעידוד ההודאה לקב"ה שמע מיודענו ר' שמואל בליל שישי של אותו שבוע, עת נסע עם רעייתו ברחובות בורו פארק. משמעה את הדברים שאלה אותו רעייתו: "אם זה כ"כ עובד, מדוע לא נעשה זאת כדי למצוא את התפילין היקרות של פנחס בננו?" ר' שמואל סבר וקיבל: אכן היינו כה עסוקים בתפילות ובחיפושים כך ששכחנו להודות לקב"ה.

יהודי כר' שמואל לא עושה דברים כלאחר יד, בפרט לא כזה מעמד של הודאה לקב"ה. הוא סיכם עם משפחתו שבשעה עשר בערב מתאספים בסלון כל בני הבית למעמד הודאה להשי"ת. התיישבו להם כל בני הבית מסביב לשולחן, עם ספרי תהלים, לאמירת "מזמור לתודה" יחד על איבוד התפילין. האב פתח בדברי חיזוק והלהיב את בני ביתו בחביבות בחובת ובזכות ההודאה לבורא יתברך על כל דבר, כי אין רע יורד מלמעלה והכל רק טוב וחסד. כך שגם מה שנראה רע בעינינו הוא בעצם טוב. תוך שהוא מבטיח לפרסם בשער בת רבים את הנס שיעשה עמם הבורא ית'.

עודם מדברים והטלפון הסלולרי של האב מצלצל. על הצג שיחה לא מוכרת: ר' שמואל חשב לדחות את השיחה עד לאחר אמירת התהילים, אך הבחור פנחס אמר לאביו חצי בצחוק חצי ברצינות: "אולי זה לגבי התפילין?" ר' שמואל ענה, ושמע: "אני נמצא מול ביהמ"ד של חסידי אלכסנדר ברחוב 65 ts. עצר אותי ברחוב נהג הובר (-סוג של מונית) נכרי, אשר סיפר כי כבר מיום ראשון השקית המוזרה הזו נשכחה אצלו ברכב, ואינו יודע מה לעשות עמה. הוא הבין שמדובר באביזר דתי. והרגע כשעבר בדיוק ברחובות בורו פארק חשב להשאיר את זה באיזה בית כנסת, כדי שהיהודים יסתדרו עם זה בעצמם..."

מעניין שכל התהליך הזה אירע בדיוק בעת בו משפחתו של ר שמואל הסבה מסביב לשולחן למעמד ההודאה, כי המפתח הזה פותח שערים. "בואו שעריו בתודה"!!!

(גיליון התחזקות בביטחון במשנת הזרע שמשון)

"פרנסה מן השמים"

כל מי שהיה נכנס לחנות של הרה"ח ר' משה שטרן זצ"ל, היה מוצא אותו חבוש בירמולקה הלבנה, עטוף במלבוש העליון המפוספס של חסידי תולדות אהרון, וספר בידו. כשנכנס קונה, הוא הרים את עיניו מהספר, ולפתע התגלה שה'בטלן' הזה יודע היטב את המקצוע. הוא הבין בסוגים של מקררים ותנורים, ובכל מה שקשור למוצרי החשמל הבסיסיים שבכל בית. הוא גם ידע לתקן אותם, ובכך סייע רבות לתושבי הסביבה. לחנותו נכנסו גם אנשים שחשבו, שלא די בכך שתושבי הסביבה הקרובה יודעים על החנות. לדעתם, כדאי שגם תושבי הסביבה הרחוקה ישמעו עליה ויבואו לקנות בה. נציגים מחברות פרסום ביקרו אצל ר' משה, והסבירו לו כמה טוב יהיה, כשלא יהיה לו זמן להסתכל בספרים שלו מרוב קונים. כמה חשוב לפרסם את החנות בעלונים המקומיים, וכמה זה משתלם להשקיע במודעה טובה שתביא בעקבותיה קונים הרבה.

אבל ר' משה לא התייחס לכל העצות. "פרנסה מן השמים", היה אומר בקול בטוח ויציב, "אני משתדל מספיק, וסומך על הקב"ה שיפרנס אותי". הוא שילח מעליו את הפרסומאים למיניהם, שימצאו את פרנסתם אצל בעלי עסקים אחרים, והמשיך בדרכו הפשוטה והשקטה.

ביום שישי אחד, התקשר אליו יהודי משכונה מרוחקת ובקשה נואשת בפיו: "אתה יכול לבוא לתקן לי את המקרר?" "ביום שישי אחר הצהריים?" שאל ר' משה בתמיהה. "אני לא עובד בזמן הזה. עלי להתכונן לשבת". "אשלם לך כפול", ניסה האיש. "איפה אתה גר?" "ברחביה".

"וברחביה אין טכנאים? למה אתה מתקשר אלי? אני לא עובד ביום שישי אחרי חצות. תנסה אצל מישהו אחר". "אין לי מישהו אחר. ניסיתי את כולם", ענה האיש. "תבין, אין לי מקרר לשבת. איך אני שומר על האוכל? מה אני יכול לעשות?"

ר' משה לא עמד בתחנוניו של האיש. הוא בירר את הכתובת המדויקת, הזמין מונית ונסע לביתו של היהודי, שמקררו הודיע על שביתה בדיוק בערב שבת. בעל הבית השתומם לראות את הטכנאי מגיע בכובע, בירמולקה ובמעיל העליון המפוספס. ר' משה השפיל את קומתו ארצה, נשכב על הרצפה עם כל ה'שמונה בגדים' עד

שהגיע לקרביו של המקרר, סובב מה שסובב, שחרר מה ששחרר, הטעין גז, פתח וסגר, ולבסוף התרומם מלוא קומתו והודיע, שהמקרר מוכן ומזומן להמשיך במלאכתו כמימים ימימה. "כל טוב שיהיה לכם, שבת שלום", בירך ר' משה מעומק הלב, ופנה לצאת מהבית.

"רגע", עצר אותו בעל הבית, "אני רוצה לשלם. הבטחתי שאשלם כפול".

"אני לא עובד בערב שבת", הבהיר ר' משה, "לא באתי בשביל כסף".

סימני שאלה התעגלו על פניו של בעל המקרר ההמום, ור' משה הסביר, "לפעמים אין ברירה, וכשצריך לעזור ליהודי עושים חסד. הבנתי שאין לך שום מוצא אחר, ולכן באתי. זה הכול. שתהיה לך שבת שלום ושתשתמשו במקרר לבריאות".

בעל הבית חשב שהוא לא שמע טוב וניסה להתווכח, אבל כבר לא היה לו עם מי לדבר. ר' משה אץ רץ, נכנס אל המונית שהזמין על חשבונו, ומיהר הביתה, להתכונן לשבת קודש.

הכסף היה נתון בידו של בעל הבית. מה הוא עושה עם זה? ר' משה הרי לא מוכן לקחת את הכסף, והוא חייב לו תשלום! הוא כבר יכיר לו טובה. הוא יעשה משהו, שיביא לאיש הטוב הזה הרבה כסף!

מכיוון שעבד בעיתון, הוא כתב על ר' משה כתבה המשתרעת על שני עמודי גיליון, בה הוא תיאר איך יהודי אותנטי ממאה שערים הגיע אליו בשעת לחץ, ביום שישי, עבד כמו טכנאי מעולה ולא לקח פרוטה, כי הוא אמר שהוא לא עובד בערב שבת. עבודה לא, חסד כן. הוא המשיך ותיאר, צילם את החנות והוסיף ציצים ופרחים, גביעים ושקדים, עד שהוציא תחת ידו כתבה מפוארת ומרתקת.

ר' משה המשיך לדבוק בדרכו באמונה תמימה, שלא להשקיע בפרסומות ושלא לעבוד ביום שישי אחר חצות היום, וראה זה פלא, בבת אחת התחילו להגיע קונים חדשים ממקומות מרוחקים. אנשים שחיפשו מוכר ישר ואמין מצאו בו את האדם המתאים, כולם בעקבות הכתבה של האיש שר' משה עשה עמו חסד, ולא הסכים בשום אופן לקחת ממנו תשלום. הוא עמד בניסיון, סמך על הקב"ה, והקב"ה נתן לו בשפע רב.

(גל' השגחה פרטית)

מקור המנהג לקיים לבנות "בת מצוה"

פעם שאל המגיד, רבי ראובן קרלנשטיין זצ"ל, את המגיד המפורסם רבי שלום שבדרון זצ"ל: ילמדנו רבנו, איך מכניסים נשמה לאדם? אמר רבי שלום: לפני אלפי שנים, בבריאת העולם, ביקש קין להרוג את הבל, אבל הוא לא ידע איך עושים זאת, שהרי עד אז לא נהרג אדם בידי חברו. התחיל קין לפגוע בגופו של הבל, הכהו ללא רחם, כרת לו אצבעות ידיו, גדע את זרועותיו אבל הבל עודנו חי וקיים. אף על לפי שלא מת היה הבל מיוסר ביסורים נוראים ממעשי קין אחיו. מה עשה הקדוש ברוך הוא? זימן לשם ציפור שנקרה בצוואר חברתה וכך הרגה אותה. ראה זאת קין ומיהר לחתוך בצווארו של הבל ובתוך זמן קצר נפח הבל את נשמתו. אמר רבי שלום: מאז אנחנו יודעים, איך מוציאים את הנשמה. אבל איך מכניסים אותה - אין אנו יודעים.

והוסיף ואמר: תראה, אדם איננו יודע איזו השפעה יש לדברים שלו על הנשמה של השני. לפעמים איזה 'וואוו' או אפילו איזו בדיחה יכולים לחולל גדולות ונצורות. ואז סיפר: בדידי הוה עובדה. פעם אחת התארחתי בשבת אצל בתי בקרית גת. באמצע סעודת השבת נשמעו דפיקות על הדלת, ואחד מבני הבית מיהר לפתוח. בפתח עמד הגבאי של אחד מבתי הכנסת בעיר, שנודע לו שאני נמצא בקרית גת בשבת והוא החליט להזמין אותי לדרוש בפני הציבור לאחר הסעודה. מלכתחילה לא תכננתי לעשות זאת, ולכן לא הייתה באמתחתי דרשה מוכנה, אבל לא יכולתי לסרב לבקשתו של הגבאי. סמכתי על כך שבעזרת ה' כבר אמצא מה לדרוש בפניהם. ברכתי ברכת המזון ויצאתי לבית הכנסת.

בית הכנסת היה מלא אדם ואני פתחתי מיד בדרשה. לא היתה זו דרשה מרשימה ובנויה לתלפיות עם מהלך שלם, אלא דברים קטנים מפה ומשם. פה איזה 'וואוו' על הפרשה, ושם איזה סיפור ומשל. באמצע הדרשה פניתי אל קהל השומעים בשאלה: "אמרו לי, מורי ורבותי, היודעים אתם מדוע בשנים האחרונות החלו לערוך שמחות 'בת מצווה' לבנות, דבר שלא שיערו אבותינו? בעבר היה מקובל, שרק בנים שהגיעו לגיל שלוש עשרה היו עורכים להם סעודת בר מצווה, ואילו היום פשט המנהג גם אצל בנות, שהגיעו לגיל מצוות. מדוע?". לציבור, כמובן, לא היתה תשובה. ואז אמרתי להם:

"אני אגיד לכם מה פשר הדבר. פעם, כשכל ילד יהודי היה מגיע לגיל שלוש עשרה, הוא היה מתחיל לקיים מצוות - להניח תפילין וללמוד תורה. דבר זה לא קיים אצל בת שהגיעה לגיל מצוות, שהרי היא לא מניחה תפילין ולא לומדת תורה. לכן, רק לבנים עשו 'בר מצווה' ואילו לבנות לא עשו שום טקס מיוחד בהגיען לגיל מצוות. אבל כיום, לצערנו הרב, הבנות רואות שגם בנים שהגיעו לגיל מצוות אינם מניחים תפילין ולא לומדים תורה, ובכל זאת נהוג לעשות להם 'בר מצווה'. אומרות הבנות - אם כך גם אנחנו רוצות שיעשו לנו 'בת מצווה'! במה אנו שונות מן הבנים?...".

כעבור כמה שנים ניגש אלי יהודי ופתח עימי בשיחה: "הרב לא מכיר אותי. אני מקרית גת ופעם הייתי בדרשה שנשא הרב בליל שבת בעיר. בתוך הדברים סיפר הרב בדיחה מדוע החלו בימינו לערוך לבנות טקס 'בת מצווה' כמו לבנים.

דע לך, כבוד הרב, שהבדיחה העצובה שסיפרתם השפיעה עלי מאוד. אמרתי בליבי, שלא יתכן שהילדים שלי הגיעו לגיל מצוות ואין שום הבדל בינם לבין הבנות שלי - הן לא מניחות תפילין, והם לא מניחים תפילין... למחרת השבת ביקשתי מן הבנים להתחיל להניח תפילין, כעבור זמן מה הם עברו ללמוד בבתי ספר דתיים! הדבר השפיע על כל הבית, עד שהחלטנו כולנו לחזור בתשובה. ברוך ה', כיום כולנו שומרי תורה ומצוות, מקפידים על קלה כבחמורה".

סיים רבי שלום את סיפורו ואמר לרבי ראובן: "אתה רואה, אנו יודעים איך מוציאים נשמה, אבל איך מכניסים נשמה איננו יודעים... מי היה מאמין, שהלצה שסופרה אגב אורחא במהלך דרשת ליל שבת ולא תוכננה מראש, תחזיר בתשובה שלמה משפחה שלמה בישראל!".

חסד של אמת

/ הרב שמעון ממן שליט"א

"קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך" מקשה רבינו אור החיים הקדוש, שהרי מן הראוי היה להקדים את האמת לחסדים, שהחסד הוא יתר מן האמת, שאינה אלא לפי שורת הדין, והחסד הוא לפנים משורת הדין? ומיישב רבינו, שאין בכח אנוש להשיב לבורא עולם על כל חסדיו שעושה עמו, ועל כן חסד ה' נקרא חסד של אמת. כמו חסד שעושה האדם עם המת, שאין בכח המת להשיב לו, ולכן יקרא חסד של אמת.

עוד מבאר רבינו, שיעקב אע"ה התכוון לשני חלקי הטבה שהטיב עמו השי"ת, הראשון על הטובה שהשפיע עליו. והשנית שההטבה נשארה תחת ידו, דהיינו שלא נתן ללבן לגוזלו. כי לפעמים יתחסד ה' עם האדם וישפיע עליו שפע טוב, אך יהיה נגזל מזולתו, וה' ירחם עליו להשיבו את מה שנחסר. ומידה זו היא חצי נחמה היא לנגזל ולא נחמה שלימה, כי האדם לא מכיר בחשבונו של בורא עולם, ומעלה על דעתו שלולא היה נגזל מזולתו, היה בידו שתי ידות. מה שנגזל מזולתו, והממון החדש שנזדמן עתה לידיו. ואינו יודע שהממון החדש לא זכה בו, אלא עקב גזלת זולתו. זאת ועוד שכואב לבו, היאך הצליח הגזלן להוציא ממון מתחת ידו. אבל אם ה' ישלים לנגזל את חסרונו ממעשה הגזילה מתוך ידו של הגזלן, הרי היא נחמה שלימה לנגזל. והוא מה שעשה ה' ליעקב, שהוציא ממונו של יעקב הנגזל מתוך ממון הגזלן דהיינו לבן.

ולזה אמר "מכל החסדים ומכל האמת", כלומר שיעקב אע"ה הכיר בחסדי המקום, שהוא חסד אמיתי ומושלם. ולא יוכל שום אדם ליטול ממנו, את ההטבה הראויה לו מבורא עולם. ואם מאן דהוא ינסה לגזול ממנו דבר מה, מיד ישיבנו לו ה' מתוך ממון הגזלן. והנהגה זאת נעשית לטובתו של הנגזל, שלא יוסיף הגזלן לגזול ממנו. כי יודע ומכיר שכל מה שגוזל ממנו, עתיד השי"ת להוציא ממנו ולהחזיר לנגזל.

ומכאן ישכיל כל אדם באשר הוא, להודות להשי"ת על כל החסדים שעשה ועושה עמו בכל עת ובכל שעה, וכן יבקש על העתיד שיתמיד להתנהג עמו במידת החסד והרחמים. באופן שגם אם יקחו ממנו ממון שלא כדין, ידאג ה' להחזיר לו את הממון מהנוטלים ממנו שלא כדין. והנהגת ה' בזה תחזק אותנו במידת הבטחון בה', שכל אחד מקבל את ההטבה הראויה לו, ואין אחד נוגע במה שמזומן לזולתו. ולאחר שישיג האדם הידיעה וההכרה הזאת באופן המושלם, לא יתעורר בליבו שום קפידא על שום אדם מישראל

מפניני בעל "אביר יעקב", הקוה"ט רבי יעקב אבוחצירא זצ"ל:

עצה וסגולה יומית:

בכל יום יוסיף יגיעה בתורה.

כְּשֵׁם שֶׁהוּא מִתְעוֹרֵר בְּכָל יוֹם לְהוֹסִיף קְדֻשָּׁה וּפְרִישׁוּת יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁעָבַר, כָּךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת יָגֵעַ וְעָמֵל בַּתּוֹרָה בְּכָל יוֹם יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁעָבַר, כְּדֵי שֶׁיַּעֲמֹד עַל אֱמִתָּתָהּ וְיִתְגַּלֶּה לוֹ טְעָמֶיהָ וְסוֹדוֹתֶיהָ עַל אֱמִתָּתָם, דְּעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה אָדָם שָׁלֵם בְּצֶלֶם אֱלֹהִים. (מעגלי צדק, אות זי"ן ד"ה זאת תורת)

וואדט יומי:

אבות העולם היו תמימים בכל מעשיהם.

אַשְׁרֵי תְמִימֵי דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת ה' (תהלים קיט א). אִי נַמִי, אַשְׁרֵי תְמִימֵי דָרֶךְ מְדַבֵּר עַל הָאָבוֹת, דְּרָאשֵׁי תֵּבוֹת תְּמִימֵי דָרֶךְ הַהֹלְכִים גִּימַטְרִיָּא 'אָבוֹת', דְּהָאָבוֹת הֵם הַנִּקְרָאִים תְּמִימֵי דָרֶךְ בַּאֲמִתּוּת. וְכָתְבוּ הָרִאשׁוֹנִים זַ"ל (ספר חסידים קס"ה), דְּכ"ד פְּעָמִים בַּתּוֹרָה נִכְתְּבוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב עַל הַסֵּדֶר, לוֹמַר לְךָ דְּכָל הַכ"ד שָׁעוֹת שֶׁל לַיְלָה וָיוֹם לֹא סָרָה מַחֲשַׁבְתָּם מִן הַמָּקוֹם. נִמְצָא, דְּבֵין בַּהֲלִיכָתָם וַעֲבוֹדָתָם וְשָׁכְבָם וְקוּמָם וּמַאֲכָלָם, בַּכֹּל הָיָה הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא בֵּין עֵינֵיהֶם. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר אַשְׁרֵי תְמִימֵי דָרֶךְ הֵם הָאָבוֹת, שֶׁלָּהֶם רָאוּי לִקְרֹא תְמִימֵי דָרֶךְ בַּאֲמִתּוּת. וְהָעֵד לָזֶה, דְּתָמִיד הָיוּ הֵם הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת ה', דְּהַתּוֹרָה הֵעִידָה עֲלֵיהֶם דְּכָל כ"ד שָׁעוֹת לֹא פָּנוּ מַחֲשַׁבְתָּם מִיִּרְאַת ה', אִם כֵּן לָהֶם רָאוּי לִקְרֹא תְמִימֵי דָרֶךְ, דַּאֲפִלּוּ בַּהֲלִיכָתָם וּבְעִסְקֵיהֶם אֵינָם חוֹשְׁבִים כִּי אִם בְּיִרְאַת ה'. (אלף בינה, תהלים קיט אות א)

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net